

ETNOMUZICOLOGIE

Festivalul folcloric – un magazin „cultural” de cosmetică

Ovidiu Papană

Ani de zile, prin activitatea profesională pe care am desfășurat-o (profesor de muzică, interpret și dirijor al unor orchestre de muzică tradițională) am fost implicat sau chiar pus în situația de a lua contact în mod oficial, ca om de cultură, cu diverse festivaluri de folclor pe plan local, național sau internațional. În toți acești ani am fost surprins de unele inadvertențe de ordin conceptual care coexistau într-o manieră improprie în cadrul acestui gen de manifestare artistică. Problemele apărute rezultau chiar din felul cum erau puse în practică ideile care au stat la baza apariției acestor activități culturale.

Demersul inițial al festivalurilor de folclor era lăudabil: punerea în valoare a unor forme de cultură orală care nu au avut șansa unei mediatizări corespunzătoare (prin comparație cu activitățile artistice promovate pe plan instituțional-urban). În același context, filonul național al tuturor culturilor orale putea fi mai bine cunoscut, popularizat și chiar protejat de influențele manifestărilor culturale globalizante ale vremurilor moderne. Din păcate această inițiativă avea o lacună majoră care s-a dovedit a fi în timp destul de păguboasă pentru întreg fenomenul artistic: neînțelegerea fenomenului folcloric în totalitatea sa și transplantarea lui (în contextul unor spectacole sau festivaluri) într-o manieră oarecum inadecvată pe un cadru cultural-artistic destul de nepotrivit.

Datorită acestei situații, în studiile mele de specialitate am căutat să pun în discuție un concept teoretic care să prezinte fenomenul folcloric prin două abordări total diferite: *folclorul de referință* și *folclorul de factură spectaculară* (virtual). Pe plan interpretativ, cele două tipuri de manifestări artistice au

tangență cu festivalurile de folclor sau chiar se regăsesc în cadrul acestor acțiuni de factură culturală.

Într-o serie de materiale teoretice am menționat faptul că în majoritatea cazurilor, la concursurile sau festivalurile folclorice sunt aduse în prim plan și puse pe același palier două activități culturale artistice *doar aparent* similare, activități care au fost create însă pentru scopuri (și în spații de manifestare) total diferite:

- a) *manifestările de referință ale culturii orale (cele spontane care implică desfășurarea actului artistic într-un context firesc, real);*
- b) *formele de reproducere (virtuală) ale acestor manifestări (reprezentările scenice în care actul artistic este premeditat).*

Existența de sine-stătătoare a celor două forme de exprimare ale actului artistic nu poate fi negată. Ele sunt deja bine conturate în peisajul culturii orale românești. În cazul lor, cadrul fizic de manifestare, motivația/destinația actului artistic, sunt însă total diferite. Promotorii acestor două demersuri artistice nu pot fi amestecați în același context cultural cu ocazia unor festivaluri folclorice, deoarece manifestările în cauză apelează la două modalități distincte de exprimare estetic-muzicală. Pentru a fi mai bine înțeles, reiau unele idei expuse în studiile mele anterioare.

< Există o mare diferență în privința modului de implicare personală a unui individ care, de exemplu: participă la un *joc la hora satului*, sau ... este cooptat într-o activitate artistică, la un *dans similar pe scenă*, chiar dacă sub aspect vizual nu se observă nimic deosebit în cadrul celor două manifestări ale dansului respectiv. Același lucru se întâmplă și în cazul unui interpret ocazional care își *cântă o melodie* în timpul lucrului (pentru sine), ori în vârful muntelui alături de oile sale sau (într-o altă conjunctură), *execută foarte corect același repertoriu* pe o scenă în fața unui auditoriu. În ambele situații, participarea persoanei la fenomenul artistic este total diferită. În prima ipostază a acestor participări, persoana are o implicare

¹ Papană Ovidiu: Studii de etnomuzicologie, Cultura orală românească de referință și formele sale de reproducere scenică, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2013, pag. 11.

neîngrădită și totală sub aspect afectiv, pe când în cea de a doua ipostază, „interpretul” este pus în postura de a reconstitui într-o formă spectaculară fenomenul artistic real. Trăirea individuală – bucuria de a dansa sau de a cânta – este transformată într-un act estetic de comunicare, destinat unei persoane sau unui grup de indivizi, care în această situație au doar un rol pur contemplativ. >¹

În prima formă de manifestare a actului artistic, desfășurarea sa este făcută într-un mod firesc, într-un cadru (spațiu) minimal care presupune însă o oarecare îngrădire comunicativă determinată de intimitatea sa. În cea de a doua ipostază, aceeași creație orală este prezentată într-o manieră pur spectaculară. Scena nu ia în seamă latura afectiv-estetică a persoanei în cauză. Aici creația muzicală are o destinație exclusiv publică.

Activitatea propriu-zisă a scenei este alcătuită din manifestări culturale concepute special pentru a reda unele aspecte de factură estetică din viața artistică de zi cu zi, majoritatea producțiilor spectaculare apelând la prestația unor persoane specializate în acest sens. În cazul unor spectacole folclorice, actul artistic inițial este transfigurat sau chiar deturnat de la scopul primordial pentru care a fost zămislit. Spectacolul folosește în mod obligatoriu un program de desfășurare de tip comunicativ, un anumit parcurs artistic sau un scenariu bazat pe un tipar prestabilit. Scopul primordial al construcției sale este prezentarea mai mult sau mai puțin transfigurată a actului cultural în vederea obținerii succesului artistic al acestui produs de factură estetică.

Activitățile scenice își au legile lor de manifestare aproape imuabile. Scena prin însăși existența ei crează o departajare clară (fizică și funcțională) între persoanele care participă la manifestarea sa – actanții (promotorii) și publicul (contemplatorii) lor. Practic, cortina împarte persoanele implicate în actul artistic în două lumi distincte: cea reală (spectatorul), care pe parcursul desfășurării scenice acceptă o ieșire din cadrul său (temporal) firesc și cea virtual-spectaculară (performerul cultural), care prin acțiunea sa artistică imaginară făcută într-un mod deliberat - presumptiv își propune

¹ Papană Ovidiu: Studii de etnomuzicologie, Cultura orală românească de referință și formele sale de reproducere scenică, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2013, pag. 11.

prezentarea/ilustrarea unui fapt divers îmbrăcat într-o haină estetică.

În contextul activităților spectaculare, abaterile care apar la prezentarea materialului folcloric de referință pot duce de cele mai multe ori la implementarea unei imagini denaturate a modului în care se desfășoară actul folcloric inițial. Prezentarea idealizată sau „cosmetizată estetic” a fenomenului cultural original poate crea auditoriului falsa convingere că actul scenic este în fapt o ilustrare fidelă a unui fenomen real.

Nu de puține ori regizorii, interpreții producțiilor folclorice de scenă, din dorința de a se remarca în mod deosebit pe plan cultural, modifică intenționat actul cultural-artistic inițial. Astfel apar abordări/prezentări denaturate ale manifestării artistice originare. Contextul de prezentare scenică le dă acest drept, mai ales că în multe cazuri aceste decizii au fost luate sub impulsul încadrării actului artistic într-o formă mai mult sau mai puțin competițională. În situația respectivă, intenția de a departaja valoric artiștii individuali sau aceste manifestări culturale rămâne discutabilă prin modul unilateral (reducționist) în care a fost concepută. Principala problemă apărută în acest caz este legată de: ***ce apreciem la această construcție artistică de tip hibrid - valoarea (mesajul) materialului original sau valoarea (mesajul) actului de creație de tip scenic?***

Revenind la problema celor două categorii de artiști promovați de scenă – cei veniți direct din vatra satului, cu specificul lor unic și inconfundabil și cei specializați în cadrul ansamblurilor profesioniste de folclor sau la școlile de populare artă (interpreții de scenă), practic, ei sunt reprezentanții a două forme distincte de abordare culturală a fenomenului folcloric. Este clar faptul că un interpret din mediul sătesc adus pe scenă (scos din ambianța sa naturală) va trebui să accepte într-o oarecare măsură maniera de comunicare de tip spectacular. Pe scenă însă, el va prezenta actul artistic într-o variantă foarte apropiată de forma sa de existență viabilă – forma de referință. În cazul interpretului „profesionist”, maniera sa de prezentare artistică va fi dominată de elementele de virtuozitate interpretativă. În această situație, chiar dacă ambele categorii de interpreți sunt puși în aceeași postură (scenică) de expunere a actului artistic, încadrarea lor spectaculară, deparajarea lor estetică-valorică necesită două abordări distincte. Din păcate nici până astăzi această problemă de factură artistico-profesională nu a rămas clarificată/rezolvată cu toate

demersurile mele făcute verbal sau în cadrul unor lucrări de specialitate.

Festivalurile de folclor sunt manifestări culturale ample care sunt integrate în genul spectacular. La originea lor, ele au avut un scop bine definit: prezentarea unor momente culturale din mediul preponderent rural care să reediteze pe plan artistic unele aspecte reprezentative din viața satului (asaltat tot mai agresiv de influența urbană).

Intrarea în spațiul scenic a elementului folcloric are însă repercusiuni importante legate de forma sa de manifestare artistică. În acest context, pe parcursul desfășurării diverselor festivaluri folclorice, au apărut o serie de neclarități legate de modul în care este „adjudecat” actul artistic. Ele au fost sesizate chiar și la persoanele specializate care au fost implicate în procesul jurizării actului cultural. În majoritatea cazurilor, etichetările profesionale făcute la adresa unor performeri artistici sau la adresa unor forme de spectacol au fost justificate prin prisma unor jaloane total diferite de apreciere, uneori chiar contradictorii: autenticitatea produsului artistic, naturalitatea interpretării, tehnica de interpretare muzicală, gradul de spectaculozitate etc. – în cazul interpreților individuali de folclor. În privința spectacolelor folclorice, criteriile folosite pentru aprecierea valorică a acestora erau legate de: mesajul artistic/tematic (al manifestării inițiale sau al actului creativ de tip scenic), autenticitatea surselor folclorice luate ca pretext pentru un alt tip de creație artistică, modul în care au fost puse în valoare aceste surse, coeziunea materialului prezentat etc.

Un alt aspect discutabil întâlnit în cadrul producțiilor folclorice de factură scenică este legat de modul de legitimare al unor categorii de manifestări artistice. În momentul de față, manifestările folclorice spectaculare au plasat în prim plan doar câteva forme artistice de mare succes: cântecul vocal de joc, cântecul instrumental de joc, suita de dansuri tradiționale, suita de orchestră bazată pe unele prelucrări ale materialului folcloric original. Aceste categorii artistice sunt produsul direct al coabitării elementului folcloric cu manifestările de tip scenic. La ora actuală, în cazul cântecului vocal de joc și al cântecului instrumental de joc, fenomenul artistic nu mai are aproape nimic comun cu formele artistice originare. Cele două forme de prezentare muzicală au devenit deja activități exclusiv scenice care au un „amabilj” de nuanță sătească. Practic, cântecele a căror tematică sau construcție muzicală a devenit deja pseudo-rurală nu mai sunt rezultatul unei „plămădiri” bazate pe o

conlucrare colectivă de tip folcloric, ele sunt produse în „laboratorul personal” al solistului popular sau al dirijorului de orchestră. Acești lideri culturali inventează melodii (compilații de motive muzicale de proveniență folclorică) sau concep texte „folclorice” cât mai vandabile pentru piața artistico-muzicală. De asemenea, montajele muzical-artistice prezentate de coregrafii și regizorii de scenă au devenit „acte personale de creație artistică” de nuanță folclorică.

În privința modului cum sunt organizate în momentul de față festivalurile de folclor, cred că se impune neaparat o intervenție avizată a specialiștilor din domeniul folcloric pentru profesionalizarea actului artistic de factură scenică.

Poate se pune întrebarea: **cu ce drept ne putem implica în direcționarea unui act artistic de factură folclorică?**

Festivalul folcloric este *deja* o manifestare culturală de tip spectacular, concepută și direcționată în mod premeditat. Această manifestare artistică nu are dreptul de a canaliza „gustul publicului” pe un drum cultural impropriu (printr-o manieră de prezentare a actului cultural concepută artificial), având ca paravan justificativ obținerea succesului de scenă (realizat „prin orice mijloace”). Formele de prezentare scenică ale manifestărilor folclorice nu pot fi direcționate pe un făgaș aleatoric de către unele persoane care nu țin seama sau nu au habar de principiile care au stat la baza actului cultural inițial și iau în calcul doar aspectul comercial al acestei activități. Nu se pune problema unor îngrădiri de ordin elitist. Putem arăta faptul că pe parcursul timpului au fost promovate printr-o formă de prezentare estetică deosebită o serie de manifestări culturale care pot fi luate ca modele de prezentare scenică. În primul rând trebuie respectat un anumit standard de calitate (profesionalism) al spectacolului, standard pe care majoritatea actanților (organizatorii de spectacole, regizorii, dirijorii de muzică tradițională, interpreții) îl cunosc dar nu îl respectă în cadrul manifestărilor scenice, făcând concesii lamentabile laturii comercial-artistice.

Având în vedere nuanțările de factură artistică menționate anterior, în cadrul manifestărilor scenice de tip tradițional, chiar și în condițiile unor prezentări spectaculare făcute în mod decent, la festivalurile folclorice actuale este absolut necesară abordarea departajată a categoriilor artistice amintite. Actul cultural scenic bazat pe ilustrarea unui divertisment folcloric nu trebuie să fie confundat, amestecat

(pus în același context) cu actul artistic provenit din cadrul manifestărilor de referință. În acest sens, pot fi organizate festivaluri sau spectacole artistice care să își propună o prezentare scenică foarte apropiată de modelul actului folcloric original – spectacole în care manifestarea culturală firească (inițială) poate fi adusă în scenă într-o formă cât mai apropiată de realitate.

La prezentările folclorice promovate în acest moment (pe scenă sau în mass-media), latura spectaculară a activității artistice trebuie să fie și ea încadrată foarte precis în limitele decenței impuse de practica obișnuită de scenă și ferită de excesele ridicole sau vulgare care se manifestă tot mai pregnant în viața cultural-artistică.

Cel mai nefericit exemplu de metamorfozare a unui gen folcloric este legat de modul în care este prezentat în acest moment colindul tradițional. În perioada comunistă, colindul a fost *sechestrat din motive politice*. În momentul de față el este *batjocorit* prin formele improprii de factură spectaculară în care este prezentat sub impulsul activităților comerciale. Problema gravă este că prin această formă de schimonosire estetică, obiceiul legat de colind poate deveni o manifestare folclorică devalorizată spiritual.

În cadrul activităților spectaculare, o promovare mai responsabilă a unor persoane care au participat nemijlocit la activitățile tradiționale (firești) ar fi de bun augur. În mod sigur, aceste persoane își vor prezenta actul artistic într-o variantă foarte apropiată de fenomenul real. Ținuta estetică ireproșabilă pe care o au producțiile folclorice de referință ne obligă să nu acceptăm în mod voit/premeditat o scădere lamentabilă a calității actului artistic.

SUMMARY

Ovidiu Papană The Folk Festival – A “Cultural”... Cosmetics Store

Artistic life has its own rules in oral cultures. It undergoes metamorphoses and permanent renewals function of the ethnographic area or of the age in which it occurs. As long as artistic activities are part of a social group's daily activities, they can be considered points of reference for that particular group.

Lately, performing arts have been gaining ever wider scope within cultural activities. In fact, performances are virtual reflections of the concrete activities carried out in society. Thus, the performance has now become the main form of aesthetic communication.

Folk festivals belong to the category of artistic manifestations whose subject is a rural ethnic theme. They can be regional, national or even international. Their main aim is to bring into bold relief the main defining features of certain artistic activities specific to various rural cultures.

The most delicate problem within these cultural actions pertains to the fact that between the two forms of aesthetic communication – the folk activity of reference and its virtual hypostasis as performance – there are certain differences of conceptual approach that concern, first of all, the motivation/destination of the artistic phenomenon.

The actual folk manifestation implies a natural, un-cosmeticised presentation of the aesthetic act, in which the promoters of the artistic activities are persons emotionally involved in the cultural manifestations.

The stage has its own specific means of presenting the artistic phenomenon, in which reality is presented (through characters) in idealised forms, essentialised or inspired from everyday life. The performance is only a way of mirroring a natural fact. Sometimes it is an independent artistic construction based on certain elements of social and cultural life. The main purpose of activity on stage is to obtain success from the audience for an artistic production addressed to an educated public.

This is why folk festivals, as in fact all performances, are artistic compromises in which stage manifestations can put on various forms (more or less true to life).

The main problem in tackling the two distinct approaches to the cultural phenomenon pertains to their correct classification within the specific patterns lest regrettable confusions or interconnections should be made.